

U senci Petlovog brda

U senci Petlovog brda
Osvalds Zebris

Naslov originala Osvalds Zebris
Gailu Kalna Ēnā

Za izdavača **Nina Gugleta**

Edicija **Novi talas starog kontinenta vol 1**

Glavni i odgovorni urednik **Nina Gugleta**

Urednik izdanja **Ana Marija Grbić**

Prevod **Aleksandar Šurbatović**

Lektura **Irina Vujičić**

Korektura **Aleksandra Dunderski**

Gra ičko oblikovanje **Jana Vuković**

Štamparija **Artprint Media, Novi Sad**

Tiraž **1200 primeraka**

Izdavač **Areté, Beograd**

Projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Copyright © by SIA Dienas "Grāmata"
Copyright za srpsko izdanje © Arété, 2018

U senci Petlovog brda

Osvalds Zebris

prevod **Aleksandar Šurbatović**

ARETÉ

www.areté.rs

Dan prvi: Iskupljenje

Povijen, zdepast starac hodao je krupnim koracima put Dvinske pruge. Velika glava bila mu je pognuta dok je zadihan prelazio prelepi trg nove stanice, a zatim i ulicu – tvrdi sneg, koji su utabali mnogi prolaznici, pucketao mu je pod smeđim čizmama. Starac se zaustavio, podigao umoran pogled ka prozorima Belvju hotela koji su sijali na popodnevnom svetlu, a zatim ponovo spustio glavu i nastavio ubrzanim korakom duž Marijine ulice. Nekoliko lokni smeđe kose virilo mu je ispod šešira i njihalo se u ritmu njegovih nervoznih koraka; gusti brkovi bili su mu zaleđeni ispod nosa. Stvorila se gužva ljudi tamo gde se seku Elizabetina i Suvorov ulica, neki od njih bezbrižno su se smejali, dok su drugi mirno napuštali Vorman park; muški glasovi bili su glasniji, dok su dame govorile u kragne svojih bundi. Kao i ostalih godina, predbožićno raspoloženje moglo se osetiti u Rigi, iako su mnoge morile mračne misli – gorčina koju su doneli poslednji dani 1906, poput vina koje se pretvorilo u sirće, a nade ljudi smenilo je osećanje razuverenosti. Današnje izdanje novina *Bals*¹ nosilo je naslov: „Toliko je mržnje i bede da se niko ne može nadati dobrim vestima, niti se može naslutiti tračak nade u budućnosti.”

Prešavši Aleksandrov bulevar, starac je zastao pokraj niske ograde koja je okruživala pravoslavnu crkvu, odakle je posmatrao gužvu na božićnoj pijaci na Trgu Esplanada. Odeća mu je bila isuviše tanka, a kako se spuštalo veče to je hlad-

1 Novina u Rigi koja je izlazila od 1878. do 1907.

noća postajala sve jača. Drhtao je i ovlaš razgledao ljude na širokom trgu. Nakon što je prošao kroz odškrinutu kapiju, pogledao je nadesno ka zvoniku, nije se prekrstio, samo je skliznuo duž zida crkve poput senke. Niko ga nije video iz pravca dobro osvetljenog vašara. Zaustavilo se nekoliko saonica, gospoda su pružala ruke damama i u saonice podizala decu raznih uzrasta. Deca su jurila u pravcu okićene jelke i stolova punih bombona. Veselo su se smejala i skupljala oko mirisnih kolača i koliba ukrašenih sjajnim mašnjama gde su crne oči plišanih meda i lutki treperile na sjaju električnih sijalica. Starčev pogled takođe se ozario na trenutak dok je izbliza motrio na novopridošle kako idu ka udaljenoj radnji i kod bunara želja susreću se sa svojim poznancima. Njegove pronicljive oči ugledale su drvenog konjića bledocrvene boje i niskog čoveka koji je upravljao vrteškom. Kada je primio dva poslednja putnika, počeo je polako da hoda u krug postepeno ubrzavajući korake. Devojčica je prasnula u smeh, njena mala rukavica kao da ga je dozivala. Kako su konjići ubrzavali, starčeve čizme su se dale u lagani kas.

Posmatrač je odbrojivao minute stežući promrzle prste u sivim rukavicama i opipavao koverat s novcem u unutrašnjem džepu kada je primetio još jedno dete. Dečaku je bilo šest ili sedam godina i majušnom rukom povlačio je čoveka u crnom kaputu da mu se pridruži. Čovekovo pametno, bledo lice pokazivalo je suzdržanu netrpeljivost prema situaciji u kojoj se našao. Tanko isparenje daha uzdiglo mu se oko usana i starac je nečujno ponovio za njim: „Ali samo na kratko, Paulse.”

Tamnoplavi sumrak nadvijao se nad Rigom, a prepoznatljiva gužva grada pod tihim decembarskim nebom isticala se oštro kao osvetljena Esplanada koja sija u slepoj očnoj duplji noći. „Deca. Za Božić... toliko je malo onih koji su srećni”, starac je prošaptao sebi u bradu. Protresao ga je duboki, suvi kašalj pošto se savio i još jednom proverio unutrašnji džep – sve je bilo na svom mestu. Kad se umirio, opet se usredsredio na posmatranje trga gde je, čkiljeći, ponovo opazio uglađenog gospodina kako zainteresovano gleda u toplo obučenu

mladu ženu koju uzvrpoljeni dečak drži za ruku. Žena se pretvarala da ne primećuje gospodina, dečak joj se oteo iz tanušne ruke i potrčao ka smehu, zvonima, graji i gužvi. Čovek koji je stajao u sumraku sa zadovoljstvom je shvatio da je večeras veoma budan, njegove umorne oči kao da su stekle sposobnost da zumiraju, da ono što gledaju svedu na sastavne delove. Starac je polako rukom prešao preko usta, koja su se raskrilila u osmeh, zatim nagore, preko nosa, očiju i čela da bi podigao kapu od jagnjeće kože, sve naslanjajući se o kamenu zid crkve. Naglo olakšanje, dugo iščekivano iskupljenje – griza savesti ostaće tamo, u tvrdom snegu, utabana u njemu sve do proleća, samo da bi nestala na popodnevnom suncu. Sve se odjednom raščistilo, povuklo se dugotrajno ispaštanje u neizvesnosti i ponovo je bio siguran u sebe, spreman da se sretne sa svojim mučiteljem. Odjednom su mu se oči, koje je bio zagrejao osmeh, sledile. Tamne trepavice su mu zadržale, zadržao je dah, pobledeo, povila su mu se široka ramena seljačeta.

„Mama, jesi li to ti?“, šapnuo je starac kad je primetio devojčicu na trgu i odvojio se od zida. Pojavio se iza kapije i prišao vrtešci kao da hoda protiv svoje volje.

„Hej, pazi kuda ideš!“, neko mu je doviknuo. Međutim, starac nije mario i nastavio je kroz gužvu pored velikih pececa, čaša koje se puše od pare i krupnije mlade žene piskavog smeha, koja je upirala na njega prstom crvenim i oteklim od hladnoće. Neki su blago odmahivali glavama dok su se drugi smejali u sive brade, ah da, čovek jeste i ostaje čudna, nakazna zver, ali nekom drugom čak i takva vrsta lagane šale prouzrokuje pojavu dubokih bora na uskom čelu – starac pomisli kakva šteta, pijanice usred Rige, pa još na tako sveti praznik. Ali dok je grad udisao hladni vazduh, bacao veseli pogled ka svetlucavim zvezdama, ka pogaženim opuščima cigareta, i milovao leđa svoje novopronađene ljubavi, starac je nastavljao ka vrtešci. Zašao je okolo, probio se kroz manji nanos snega ka senci nasmejanih konjića, a zatim ispružio snažne ruke. Vrteška se okretala polako dok je on oprezno podizao

decu jedno po jedno, počevši od malog Paulsa. Starčeve ruke su drhtale – mamine tople oči pogledale su ga iznenađeno, ali nije pustila ni glasa. Samo je jedan dečak vrisnuo, što je prošlo neprimećeno s druge strane vrteške. Žena je žustro odgovarala na pitanja onog gospodina u crnom kaputu za koga je većernja šetnja odjednom postala puna neizvesnosti, nepojmljivosti, a opet puna obećanja.

„Paulse, idemo kod tate sada, ja ću...”, starcu je ponestalo daha kako je držao oba dečaka jednom rukom, a devojčicu u drugoj. Brzo je odvuкао dečake preko Tottleben bulevara, skrenuo udesno i, u trenutku kada je vika odjekivala s trga, skrenuli su u Nikolajevu ulicu, zatim levo, te su zabrazdili duž Bulevara krunisanog princa, pa skroz do Bastion Brda, koje je bilo obavijeno sumrakom. Mali Pauls počeo je da plače dok je drugi dečak pokušavao da se iskobelja, a devojčica samo okretala glavu:

„Hej! Ovamo! Upomoć!”, viknula je sva bez daha, ali njen tihi glas zatomilo je lupanje srca grada: masa glasova, povici taksista i prigušen smeh. Pre praznika ljudi su žurili da završe do tada odlagane poslove i sastanke kako bi se posvetili božićnoj gužvi na miru.

Čudni stranac smejaо se nervozno, vukao je mališane napred i ponovo ulevo, sve do Aleksandrovog bulevara, tako da su ubrzo izbili na blistavu, dobro osvetljenu fasadu hotela Imperijal. Vrtar u tamnoplavoj uniformi stajao je kraj visokih dvokrilnih vrata, pozlaćena dugmad na njegovoj livreji odražavala su žuto svetlo koje je ta velelepna zgrada darežljivo posipala kroz široke prozore predvorja. Devojčici, koja se zvala Laimdota, sve se činilo da će vrtar hotela zgrabiti starca za kragnu, pozvati policiju i da će ona biti spasena, ali umesto toga vrtar je požurio napolje do tek pristiglih saonica kako bi uzeo pakete umotane u smeđu hartiju i pružio ruku dami u bundi. Starac je požurio unutra kroz dvokrilna vrata i uputio se ka recepciji, zdesna se mogao čuti zvuk kugli za bilijar, dok se širio miris cigara i vruće hrane – u polusuterenu nalazio se restoran, jedan od najekskluzivnijih u Rigi. Tu su se okupljali

i prvi bogatiji Letonci, željni da troše, da pokažu zube Rusima i Nemicima.

„Dobro veče, molim vas broj 402. Rezervisano je”, promumlao je starac.

Dečak Pauls zaplakao je glasnije i dok je recepcioner tražio broj sobe u knjizi gostiju, i drugi, Imants, takođe je počeo da šmrca. „Zar ne vidite da nešto nije u redu?”, Laimdota nije mogla da shvati kako recepcioner ništa sumnjivo nije primetio.

„Žena mi je ostala kod kuće... ima toliko žestoke grčeve u stomaku da ječi”, starac je ponovo promumlao s blentavim osmehom na usnama, ali bilo je očigledno da recepcionera to što je govorio ne zanima.

„Da, imate rezervisano”, rekao je recepcioner, „dvanaest rubalja dnevno.” Napravio je kratku pauzu posmatrajući podignutih obrva te čudne goste. „Trenutno imamo mnogo imućnih gostiju. Cena smeštaja u hotelima je visoka tokom praznika.”

„Naravno. Mogu da platim i unapred.” Starac je izvukao debelu kovertu s novcem i ostavio zlatnik od pet rubalja sa strane. „I večera za sve nas. Nešto slatkiša za decu takođe. Došli smo u Rigu na proslavu, ali mi se žena razbolela baš pred praznike...”

„Naravno, gospodine, za sve ću se pobrinuti.” Recepcioner se poklonio sa širokim osmehom na licu i ključ prikačen na težak privezak pojavio se na pultu. „Četvrti sprat, s desne strane. Da li gospodin ima prtljag?”

„Ne, mi...”, starac je oklevao, „doneće prtljag sutra, došlo je do nekakve zabune.” Pauls je opet glasno zaplakao, a Laimdota se koprcala, ali starčev stisak bio je čvrst.

„Hajde, mali Paulse. Sačekaj trenutak, uskoro ćemo stići, a i mama će doći ujutru.” Okrenuo se udesno i nastavio ka dosta tamnijem stepeništu.

Pogled na Trg Esplanada s prozora sobe 402 bio je jasan kao po vedrom danu. Otmičar je pohitao ka teškim zavesama i na trenutak pogledao trg. Zatim je polako navukao zavese na sva tri prozora u središnjoj sobi, isto je uradio i s dva prozora u susednoj sobi. Kada su se oslobodili njegovog stiska, troje dece sabilo se zajedno u dnu uzanog hodnika. Mali Pauls je plakao i

Laimdota je mislila da je na ivici suza, ali Imants je pratio kretanje starca sa ozbiljnim izrazom na licu. U polutami videli su ga kako se okreće ka njima, oslanja debeli prst na guste brkove i izgovara, „Ššš, budimo tihi.“ Pritisnuta uz zatvorena ulazna vrata, deca su piljila u tog čudnog čoveka koji im je prilazio.

„Zdravo“, prošaptao je promuklo. „Ja ću biti vaš Deda Mraz. Biće poklona i božićne jelke. Biće svega. Samo treba da se umirite.“ Seo je na tamni tepih nasred velike sobe, a svetlost s Trga Esplanada probijala se kroz navučene zavese. Mogla se čuti buka sa ulice, kao i povici i nečiji koraci u hodniku praćeni pevanjem: „Da li ćeš me voleti u decembru ko što si me volela u maju?“

„Biće iznenađenja“, rekao je starac podižući obe ruke kao da se moli. Osmehnulo se. „Iznenađenje vas čeka. I to“, napucao je usne kao da će da zapeva, „jedno od onih iznenađenja koje pamтите čitavog života i koje prepričavate.“

Svečani mir obuzeo je stranca, koji je tek trebalo da dopre do uznemirene dece. Samo što se nije zasmejao od radosti i spokoja koje nije osetio toliko godina. Konačno odmor! Nema više penjanja po toj planini, nema više mučenja.

Kada je ustao i bacio svoj kaput iskrzane postave, starac je upalio dva ogromna lusteru, kao i dve stonene lampe u obe sobe, a zatim i lampe u hodniku blizu dece i one u luksuznom kupatilu. Sa svakom novom upaljenom sijalicom promena na njemu bila je očigledna – ispostavilo se da on uopšte nije starac, već snažan i samouveren čovek od oko četrdeset godina. Izlizani kaput i iznošene smeđe čizme doprineli su da izgleda kao starac. Seo je na ivicu stolice blizu crnog stola i umočio pero u mastionicu te ispisao nekoliko reči na papiru.

„Sutra je Božić... imaćemo, imaćemo sve“, promumlao je upadajući u duboko razmišljanje. Sećanja su mu navirala zbog mirisa papira, ili možda zbog toplih očiju devojčice, a možda čak zbog tužnog lica manjeg dečaka.

„Srećna deca, sve troje.“ Činilo se da gleda pravo kroz njih. Odjednom, setivši se nečega, ushodao se po sobi i sve vreme ubrzano govorio.

Sutra je dan za poklone i božićnu jelku. Da, naravno, i mama će biti tu, čovek se trudio da na brzinu odgovori Paul-ovom pitanju. Kod reči „mama” dečak je opet glasno zaplakao.

Čovek je pokazao ka kauču blizu zida: pridite i sedite, rekao je kroz nervozan smeh. Nije umeo da se smeje od srca, ili makar iskreno. Držeći se jedno za drugo, deca su ušla u sobu stidljivo i sela na ivicu kauča. Netremice su posmatrala čoveka koji je šetkao po sobi i zastajao kraj prozora, zatim u hodniku i nazad. Govorio je energično i ubrzano o školi u Ergliju koja je stradala u požaru dva dana ranije. Sve njegove beleške su izgorele, ali ionako ih je sve upamtio tako da će ih lako ponovo ispisati. Opet je grubom rukom s debelim žutim noktima pomilovao gomilu papira. Minule godine, rekao je, u ovo isto doba, provodio je vreme u crkvi, svaki dan, čak i nekoliko puta dnevno, i to ga je spaslo, to ga je vratilo ovde, „svojoj porodici”, kako je rekao. Sećao se svoga oca koji je umro proleto – „Dakle, to bi bio vaš deda” – i mame koja je čekala kod kuće.

„Svako od nas ima svoju mamu”, rekao je najstariji dečak i stisnuo male ruke u pesnice pokazujući da bi, samo da je stariji, bio spreman da napadne otmičara.

„Arvidse, ti i dalje štitiš svoju sovu.” Čovek je stao, pogledao u decu nakrivivši glavu, a onda još jednom, obnevidelim očima. Iznenada zbunjen, ponovo je seo za sto, promumlao nešto leđima okrenut deci, i nagnuo se nad gomilom papira.

Soba je postala tiha, kao da u njoj nema ničega osim metalnog pribora za pisanje što grebe površinu papira, uz smirujući zveket o ivicu mastionice, uzdah, a zatim ponovno šuškanje papira. Deca su gledala čovekova siva pogrbljena leđa i sa zebnjom bacala poglede ka vratima, ali najmlađi među njima – Pauls – umazan od suza, već je zaspao u toploj sobi. „Ne, ne možemo ga ostaviti”, pomislilo je oboje starije dece razmenjujući poglede, te su legli pored mališe.

Arvids Gailkalns

Konačno su zaspali. Devojčica je ležala sklopčana pored najmlađeg, ali treće dete, ono najtvrdoglavije, spavalo je odvojeno od njih dvoje. Osećam da se bliži vreme slavlja i da će se moja griža savesti otopiti. Otopiti? Nestaće. Izaći ću iz ove čaure i ponovo ću biti ceo – osoba, Rudolfs. Reči izgaraju na papiru, one su moji koreni: „istopiti se.” Kao sveća. Povlačim blede linije oko reči spajajući tri tačke. Grad se primirio, prozor je čvrsto zatvoren, a soba je topla i tiha. Da, čini se da je najzad moguće. Krenuću svojom dugo očekivanom stazom. Pogađa me blaga groznica usled straha jer, vratiti se toliko daleko – retko ko to preživi. Već plivam nizvodno, tu sam, a sredina juna veoma je blizu početku novog veka – dvadesetog veka.

Gledajući iz ptičje perspektive, mogao se razabrati trogao u našem okruženju – jabukovo drvo koje je preživelo požar na proleće u jednom uglu, moćan sovin hrast u drugom, i tužno, staro jovino drvo sa urezanim krstom u kori u trećem. Taj krst urezao je nastavnik Brods. Kada bi drveće spojili linijom, naša kuća nalazila se na jednoj ivici trougla – kuća Reiznijeksovih sa svojim niskim krovom, malo iskrivljenim ulazom u podrum, oronulim silosom; na drugoj ivici, koja se uzdizala uzbrdo – obnovljeno imanje Gailkalnsovih s novim zgradama, visokim silosom i proširenom sušnicom. U podnožju brda je reka Ogra, koja krivuda oko ivice trougla i širi se svojim daljim tokom oslobođena trave koja raste na obalama.

Nekada smo se sporazumevali s pola reči, a ponekad i bez reči. Kada bih ga ugledao kako dolazi ivicom puta, s jednom nogom u polju, znao sam da dan neće biti dobar, da će on biti snužden i tih. Međutim kada bi trčao sredinom puta, preskočio koren jabukovog drveta i uzviknuo, tada bi dan bio radostan. Kako smo provodili vreme, šta smo radili od ranog jutra do sumraka letnje večeri? Ne mogu da se setim. Šta je bilo toliko dragoceno u našim razgovorima i svakodnevnom životu kada smo bili samo dečaci? Ali znam da sam oduvek želeo brata kakav je

Arvids, moj komšija iz kuće Gailkalnsovih s druge strane reke. Arvids je bio samo tri godine stariji od mene, ali kako je vreme prolazilo jaz među nama se sve više širio, a ja sam se, kao opsednut, vrteo oko njega sve dok nisam shvatio da me nosi matiča. Bio sam podeljen na dva dela, pun one griže savesti koje se čovek može rešiti samo čudom, a moja kocka već je bila bačena i, hvala Bogu, ovog puta je izašla kao pobednička.

„Arvids Gailkalns.” Nakon što sam napisao te dve reči gledam ih izbliza. Osećam njihovu dubinu, njihovu moć. One su poput Ogre koja udara o stubove starog mosta. Možda je to Arvidsa učinilo tako jakim? Čim bi on ušao u dvorište, radost bi se pojavila u svakom domu koji bi posećivao i sve bi vrvelo od živahnih razgovora. Muškarci, čak i oni stariji od nas, pokazivali bi mu svaku novotariju i upuštali bi se u razgovor s njim kao da im uspeh zavisi od Arvidsovog mišljenja. Žene bi postavljale stolove, a devojke bi ga pomno posmatrale kao da je... Strast suparništva raspirila bi se u njima, kikotale bi se usiljeno i zujale oko njega kao pčele. Već sam hteo da napišem „kao pčele oko cveta”, ali nisam mogao jer Arvids nije kao cvet, ubran samo da ulepša prostoriju. Arvids se nije mogao ubrati. Koreni su mu bili duboki i razgranati, jaki i žilavi kao hrastovi. Mogao je da pruži nadu i ohrabri ljude. Ne znam da li postoji išta što bi uplašilo Arvidsa Gailkalnsa.

Strah. Da, morao bih da se vratim više godina unazad – bilo mi je oko pet godina, Arvidsu osam, a Jausmi, mojoj sestri, četrnaest. Sada mogu lako da izračunam godine. To sam takođe naučio od njega. Tada se sivi hrast činio četiri puta veći nego danas. Čitavo stado ovaca moglo je da stane pod njegovu krošnju; vojska sačinjena od opiljaka zauzela je položaje među moćnim, izuvijanim korenjem, dok se neprijateljska konjica mučila da se uspne iz kotline. Šta je taj hrast, predak svih hrastova, mislio o nama, dečacima koji grickaju njegovo skamenjeno meso, gule komadiće kore, ili se zajapure od silnog napora zbog penjanja na drugi red grana. Nismo smeli da se penjemo dalje jer je to bila postojbina stršljenova i pčela. Svake godine novi roj našao bi put do neke od rupa – bilo ih